

DROGA POLSKI DO NATO I UNII EUROPEJSKIEJ

Materiały edukacyjne

Publikacja powstała w ramach projektu „*Być może powrót do Europy to zbyt słabe określenie...*”. *Polska na drodze do NATO i Unii Europejskiej. Historia i znaczenie przeobrażeń z lat 1989-2004*, realizowanego przez Fundację „Krzyżowa” dla Porozumienia Europejskiego oraz Ośrodek „Pamięć i Przyszłość”.

© by Fundacja „Krzyżowa” dla Porozumienia Europejskiego, 2024

REDAKCJA
Tomasz Skonieczny

KOREKTA JĘZYKOWA
Joanna Rosik

OPRACOWANIE TYPOGRAFICZNE
Adam Kolenda

NA OKŁADCE
Fot: Canva

Dofinansowano ze środków Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach programu „Patriotyzm Jutra”.

Fundacja „Krzyżowa” dla Porozumienia Europejskiego
Krzyżowa 7, 58-112 Grodziszcze
www.krzyzowa.pl

WSTĘP

Oddajemy w Państwa ręce materiały edukacyjne dotyczące drogi Polski do NATO i Unii Europejskiej. Przeznaczone są one dla nauczycielek i nauczycieli historii, wos-u oraz wszystkich zainteresowanych historią najnowszą. Zawierają one dwuczęściowy scenariusz lekcji, przygotowany z myślą o uczennicach i uczniach szkół ponadpodstawowych, oraz esej Katarzyny Kaczorowskiej pod tytułem *Wybory nie do przecenienia. Jak Polska wracała do Europy (nawet jeżeli z niej nie wyszła)*.

Pierwsza część scenariusza nosi tytuł „*Odradzenie się Europy*”. *Polska na przełomie lat 1989 i 1990* i skupia się na przedstawieniu sytuacji, w której znalazła się Polska po załamaniu się reżymu komunistycznego. Druga część, pod tytułem *Polska na drodze do NATO i Unii Europejskiej*, ma na celu przybliżenie korzyści, których przedstawiciele polskich elit politycznych upatrywali w przestąpieniu Polski do NATO i Wspólnot europejskich oraz pokazanie kalendarium obu procesów akcesyjnych. Aby pomóc nauczycielkom i nauczycielom w przygotowaniu się do przeprowadzenia lekcji, w scenariuszu zamieszczono dodatkowe wskazówki metodyczne i merytoryczne.

Mamy nadzieję, że materiały przedstawione w niniejszej publikacji będą pomocą w przeprowadzeniu lekcji o procesach, które zadecydowały o współczesnym kształcie i miejscu Polski w Europie.

Tomasz Skonieczny
Fundacja „Krzyżowa” dla Porozumienia Europejskiego

DROGA POLSKI DO NATO I UNII EUROPEJSKIEJ. SCENARIUSZ LEKCJI

AUTORZY

Andrzej Dusiewicz, Tomasz Skonieczny

RECENZJA

Paweł Piecyk

ETAP EDUKACYJNY

szkoła ponadpodstawowa

ODWOŁANIA DO PODSTAWY PROGRAMOWEJ (Z 2024 R.)

Szkoły ponadpodstawowe (zakres podstawowy i rozszerzony)

LIX. Narodziny III Rzeczypospolitej i jej miejsce w świecie na przełomie XX i XXI w. Uczeń:

3. charakteryzuje i ocenia polską politykę zagraniczną, w tym przystąpienie Polski do NATO i do Unii Europejskiej.

CEL GŁÓWNY LEKCJI

- ▶ **Poznawczy:** zapoznanie uczniów z procesem przystąpienia Polski do Sojuszu Północnoatlantyckiego i Unii Europejskiej oraz ze skutkami wstąpienia do tych organizacji.
- ▶ **Kształcący:** poszukiwanie, porządkowanie i wykorzystywanie informacji z różnych źródeł, doskonalenie umiejętności w pracy z mapą oraz tekstem źródłowym.
- ▶ **Wychowawczy:** podejmowanie indywidualnych i grupowych decyzji, umiejętność współpracy z innymi, formułowanie i wyrażanie własnych opinii.

CELE SZCZEGÓŁOWE LEKCJI

Po lekcji uczeń powinien

wiedzieć/znać

- ▶ **daty:** utworzenia Sojuszu Północnoatlantyckiego (NATO) i Unii Europejskiej (UE); likwidacji Układu Warszawskiego (UW), rozwiązania Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej (RWPG), przystąpienia Polski do NATO, złożenia przez Polskę wniosku o przyjęcie do UE, wstąpienia Polski do UE;

rozumieć

- ▶ pojęcia: Sojusz Północnoatlantycki (NATO), Unia Europejska (UE), Rada Wzajemnej Pomocy Gospodarczej (RWPG), Układ Warszawski (UW), traktat akcesyjny, referendum;

potrafić

- ▶ przedstawić uwarunkowania polityczne prowadzące do likwidacji Układu Warszawskiego (UW) i Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej (RWPG), utworzenie Sojuszu Północnoatlantyckiego (NATO) i proces rozszerzania tej organizacji, utworzenie Unii Europejskiej (UE) i proces jej rozszerzania; państwa członkowskie NATO i UE;
- ▶ omówić proces przystąpienia Polski do NATO i UE, przedstawić argumenty przeciwników i zwolenników integracji Polski z NATO i UE, wymienić szanse i zagrożenia związane z obecnością Polski w tych organizacjach;
- ▶ przedstawić konsekwencje przystąpienia Polski do NATO i UE.

CELE W JĘZYKU UCZNI

- ▶ Potrafię rozszyfrować skróty NATO, RWPG, UE
- ▶ Wiem, w którym roku i w jakich okolicznościach powstała każda z tych organizacji
- ▶ Jestem w stanie omówić proces wstąpienia Polski do NATO i UE

METODY I TECHNIKI PRACY

- ▶ miniwykład nauczyciela
- ▶ praca w grupach
- ▶ praca z materiałem źródłowym (tekstowym)
- ▶ praca z mapą
- ▶ „burza mózgów”

CZAS TRWANIA

dwie godziny lekcyjne (2 x 45 min)

CZĘŚĆ I

„ODRADZANIE SIĘ EUROPY”. POLSKA NA PRZEŁOMIE LAT 1989 I 1990

1. Przedstaw temat lekcji, jej cele oraz zaplanowane metody pracy.

Propozycja: Możesz zapisać w widocznym miejscu cele w języku ucznia. Prezentuj je i zadaj pytania, weryfikując poziom wiedzy uczennic i uczniów oraz stopień osiągnięcia poszczególnych celów.

2. Jako wprowadzenie do lekcji wygłoś krótki wykład na temat sytuacji panującej w Europie, ze szczególnym uwzględnieniem Polski tuż przed oraz w roku 1989.

Propozycja: Podkreśl, że istniał wówczas podział na dwa rywalizujące ze sobą bloki polityczno-militarno-gospodarcze, przedstaw okoliczności powstania, podstawowe cele i zasady działania najważniejszych – Sojuszu Północnoatlantyckiego (NATO) i Układu Warszawskiego (UW) oraz Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej (EWG) i Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej (RWPG). W kilku zdaniach przedstaw podstawowe różnice w mechanizmach ich funkcjonowania, szczególny nacisk kładąc na kwestię dobrowolności (lub jej braku) w przynależności do wyżej wymienionych organizacji.

Wskazówka: Podczas wykładu możesz zaprezentować uczniom mapę, na której zaznaczony jest polityczny podział kontynentu, jaki ukształtował się po II wojnie światowej. W tym celu możesz wykorzystać mapę z Załącznika nr 1 niniejszego scenariusza.

3. Przedstaw na rzutniku lub rozdaj uczniom Załącznik nr 2 i poproś, aby spośród wymienionych elementów wskazali bezpośrednie skutki wydarzeń Jesieni Narodów dla Polski i państw Europy Środkowo-Wschodniej.

Podsumuj wypowiedzi uczniów, podkreślając, że w wyniku załamania się władzy komunistycznej część państw, która uwolniła się spod sowieckiej dominacji (wskaz które), wyraziła chęć integracji ze strukturami zachodnimi.

Wskazówka: Zwróć uwagę uczniów, że nie wszystkie spośród wymienionych w Załączniku nr 2 elementów odnoszą się do bezpośrednich skutków Jesieni Narodów. Każdy z nich jest jednak pretekstem, aby podjąć z uczniami dyskusję o zmianach, jakie zapoczątkowały wydarzenia roku 1989.

4. Rozdaj uczniom fragmenty przemówienia ówczesnego premiera Polski, Tadeusza Mazowieckiego, przed Zgromadzeniem Parlamentarnym Rady Europy w Strasburgu z 30 stycznia 1990 roku (Załącznik nr 3). Daj uczniom czas, aby zapoznali się z tekstem oraz zastanowili się nad odpowiedziami na pytania zamieszczone pod tekstem. Następnie zaproś uczniów do dyskusji na forum klasy nad odpowiedziami na pytania:

- ▶ W jakich okolicznościach zostało wygłoszone przemówienie? Do kogo było adresowane?
- ▶ Dlaczego Mazowiecki uważał, że powinno nastąpić „odradzanie się Europy, która w gruncie rzeczy przestała istnieć od czasu postanowień Jałty”? Do jakich wydarzeń z Jałty odwoływał się Mazowiecki?
- ▶ Na jakie problemy państwa polskiego wskazał Mazowiecki?
- ▶ Dlaczego, według Mazowieckiego, Polska i inne kraje byłego bloku komunistycznego powinny rozpocząć integrację z krajami Europy Zachodniej?

5. W formie krótkiego wykładu podsumuj wypowiedzi uczniów. Następnie wskaż, że członkostwo w Radzie Europy, o które starała się Polska w 1990 roku, było tylko pierwszym krokiem na drodze do włączenia się w zachodnie struktury polityczne, gospodarcze i militarne. Ambicją kolejnych polskich rządów było dołączenie do NATO i EWG (późniejszej Unii Europejskiej). Proces ten będziecie omawiać podczas drugiej części zajęć.

CZĘŚĆ II

POLSKA NA DRODZE DO NATO I UNII EUROPEJSKIEJ

1. Jako wprowadzenie do lekcji wygłoś krótki wykład przedstawiający sytuację wewnętrzną i międzynarodową Polski w latach 1989–1991. Podkreśl, że do połowy 1991 roku Polska nadal była członkiem kontrolowanych przez Moskwę organizacji polityczno-wojskowych (Układ Warszawski) oraz gospodarczych (Rada Wzajemnej Pomocy Gospodarczej). Dopiero rozwiązanie tych struktur (i pogłębienie kryzysu wewnętrznego w ZSRS) pozwoliło Polsce na rozpoczęcie formalnych starań o akcesję do Paktu Północnoatlantyckiego (NATO) i Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej (EWG – późniejszej Unii Europejskiej).

2. Połącz uczniów w dwuosobowe zespoły i rozdaj materiały pomocnicze – kalendarium polskiej drogi do NATO (Załącznik nr 4) oraz przemówienie Ministra Spraw Zagranicznych Bronisława Geremka z 12 marca 1999 roku podczas uroczystości podpisywania dokumentów związanych z przystąpieniem Polski do NATO (załącznik nr 5).

Daj uczniom czas, aby zapoznali się z tekstami źródłowymi.

3. Zaproś uczniów do dyskusji na forum klasy nad odpowiedziami na pytania:

- ▶ Do jakich wydarzeń historycznych nawiązywał Bronisław Geremek, przedstawiając korzyści, które przynosi Polsce przynależność do struktur NATO?
- ▶ Jak rozumiesz słowa Geremka: „Polska wraca na zawsze tam, gdzie jest jej miejsce: do wolnego świata. Polska nie jest już osamotniona w obronie swojej wolności”?

Podsumuj wypowiedzi uczniów.

4. Następnie, wspólnie z uczniami omówcie kalendarium przedstawiające najważniejsze wydarzenia na drodze Polski do przystąpienia do NATO (Załącznik nr 5).

5. Pokaż uczniom fragment materiału filmowego „Co gdyby Polska nie była w NATO? Czym NATO różni się od naszych sojuszy z 1939?”, przygotowanego przez Ośrodek Studiów Wschodnich, minuty 00:17–04:50, https://youtu.be/q_vXwEclGsM?feature=shared [dostęp: 24.09.20204].

Następnie zaproś ich do dyskusji o tym, co sądzą o tak przedstawionych argumentach za polskim członkostwem w NATO?

Podsumuj wypowiedzi uczniów.

6. Uczniom, nadal pracującym w zespołach dwuosobowych, rozdaj materiały pomocnicze – kalendarium polskich starań o akcesję do Unii Europejskiej (Załącznik nr 6) oraz fragment przemówienia sejmowego premiera Jerzego Buzka z 8 września 1999 r. (Załącznik nr 7).

Daj uczniom czas, aby zapoznali się z tekstami źródłowymi.

7. Zaproś uczniów do dyskusji na forum klasy nad odpowiedziami na pytania:

- ▶ Jakie dwa elementy mają według Jerzego Buzka decydować o sile Polski? Wypowiedź rozwiń i uzasadnij
- ▶ Dlaczego Jerzy Buzek podkreślił w swej wypowiedzi kwestię suwerenności Polski? (Dlaczego temat suwerenności był tak ważny dla polskiego społeczeństwa? W jaki sposób wyglądało polskie życie polityczne i relacje międzynarodowe przez rok 1989?)
- ▶ Dlaczego Jerzy Buzek postulował, aby starania o akcesję stały się „wielkim narodowym celem”?

Podsumuj wypowiedzi uczniów.

Sugestia: Zwróć uwagę, że zarówno starania o członkostwo w NATO, jak i przystąpienie do Unii Europejskiej były złożonymi, wieloletnimi procesami – realizowanymi przez kolejne, zmieniające się rządy. Podkreśl, że oba procesy były przykładem wyjątkowej zgodności polskiej elity politycznej.

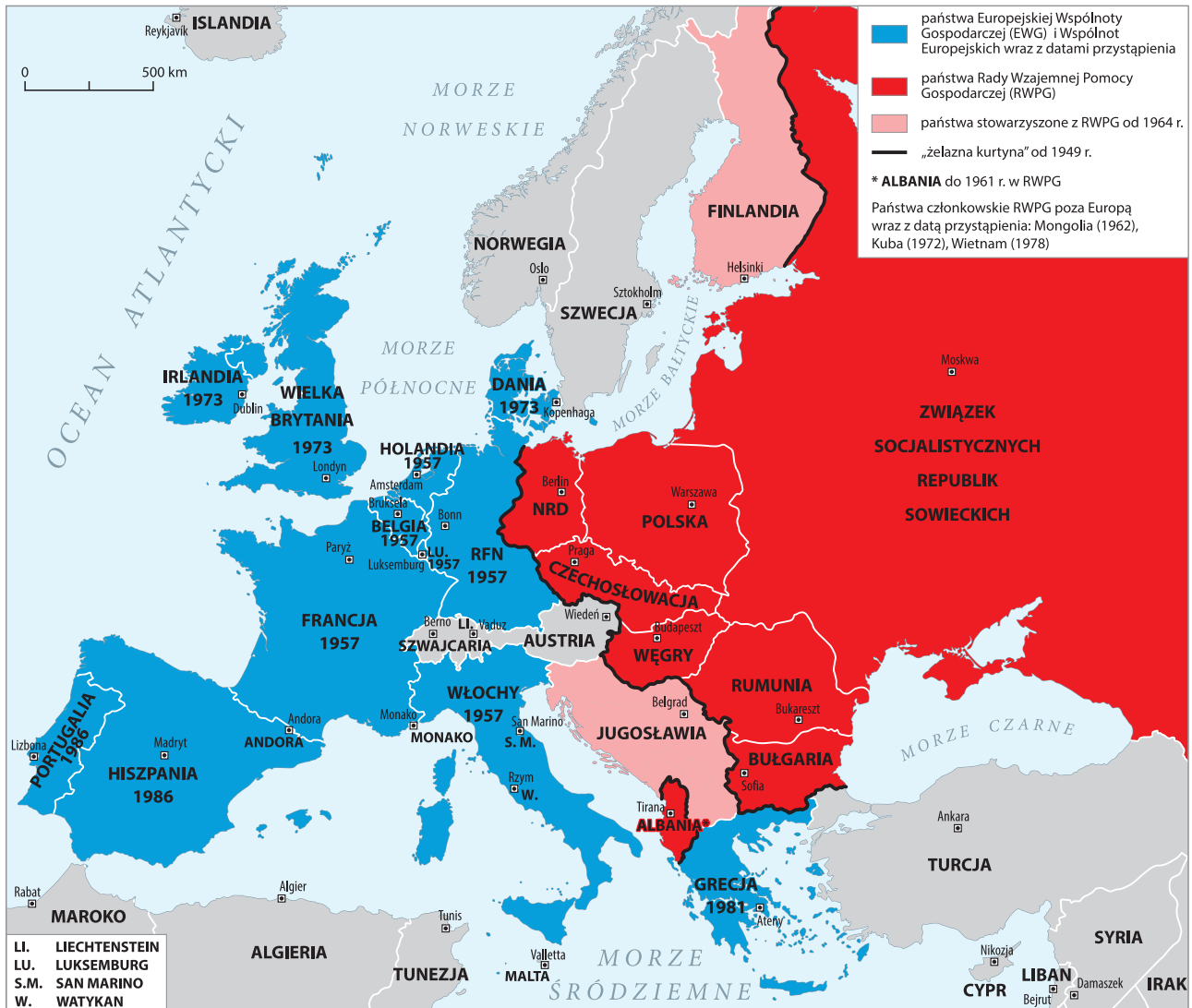
8. Następnie, wspólnie z uczniami, omówcie wydarzenia przedstawione w kalendarium polskich starań o akcesję do Unii Europejskiej (Załącznik nr 6), uzupełniając je krótkim wykładem na temat nastrojów panujących w Polsce w przededniu referendum akcesyjnego.

Propozycja: Pomocny w przygotowaniu może być wykład prof. Antoniego Dudka „Droga do Unii”, minuty: 39:32–1:06:39, <https://youtu.be/a8Hrj36BkTI?si=b9iGx77SyO9XSUR9> [dostęp: 24.09.2024].

9. W formie krótkiego wykładu podsumuj proces polskich starań o członkostwo w NATO i Unii Europejskiej, wskazując, że oba przełomowe procesy rozegrały się w ciągu 15 lat od wyborów czerwcowych (uważanych za symboliczny punkt w rozpadzie systemu komunistycznego w Polsce).

Propozycja: Zamiast wykładu możesz wykorzystać metodę balonu. Rozdaj uczennicom i uczniom kartki samoprzylepne. Poproś, aby na jednej kartce napisali to, co sprzyjało polskim staraniom o członkostwo w NATO, a na drugiej to, co je utrudniało. Podobnie zrób w przypadku członkostwa w Unii Europejskiej. Następnie narysuj na tablicy / flipcharcie balon na ogrzane powietrze z koszem. Zadaniem uczennic i uczniów jest dokleić kartki z pozytywnymi zjawiskami na balonie – to są rzeczy, które pomagają balonowi wzlecieć – zaś negatywne zjawiska na koszu – to są rzeczy, które trzymają balon na ziemi. Wspólnie, na forum klasy, omówcie przedstawione propozycje.

ZAŁĄCZNIK NR 1

Europejska Wspólnota Gospodarcza i państwa Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej do 1989 r.

Europa. Nasza historia. Od wybuchu II wojny światowej do czasów współczesnych, podręcznik do kl. 8 szkoły podstawowej powstały w ramach polsko-niemieckiego projektu podręcznika do nauki historii, WSiP-Eduversum, Warszawa 2020, s. 82, © Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne 2020.

ZAŁĄCZNIK NR 2

Wskaż bezpośrednie skutki Jesieni Narodów dla Polski i państw Europy Środkowo-Wschodniej.

1. Rozwiązanie partii komunistycznych w krajach Europy Środkowo-Wschodniej
2. Rozwiązanie Układu Warszawskiego
3. Reformy wolnorynkowe
4. Wprowadzenie nowej konstytucji i rządów prawa
5. Wolne wybory do parlamentu
6. Legalizacja partii opozycyjnych
7. Wycofanie wojsk radzieckich z krajów Europy Środkowo-Wschodniej
8. Otwarcie granic i swobodny transfer ludności
9. Nawiązanie relacji politycznych i gospodarczych z krajami Zachodniej Europy
10. Narodziny wolnych mediów i koniec cenzury

ZAŁĄCZNIK NR 3

Przemówienie Tadeusza Mazowieckiego przed Zgromadzeniem Parlamentarnym Rady Europy w Strasburgu, 30 stycznia 1990 r.

Panie Przewodniczący, Panie i Panowie!

Europa przeżywa czas niezwykły. Oto połowa kontynentu oderwana od macierzystego pnia przed blisko półwieczem pragnie do niego powrócić. Powrót do Europy! To zdanie robi w ostatnich czasach w krajach Środkowej i Wschodniej Europy coraz większą karierę. Mówią o powrocie politycy, ekonomiści, mówią o nim ludzie kultury, choć tym ostatnim najlepiej udawało się w Europie pozostawać: w Europie ducha, Europie rozumianej jako wspólnota tradycji i wartości. Być może powrót do Europy to zbyt słabe określenie dla procesu, który przeżywamy. Trzeba mówić raczej o odradzaniu się Europy, która w gruncie rzeczy przestała istnieć od czasu postanowień Jałty.

(...) Polacy są narodem świadomym swojej przynależności do Europy, swojej europejskości. (...) Nadal widzimy w Europie wartość, ojczyznę wolności i prawa, i nadal mocno się z Europą utożsamiamy. Nadal mamy do Europy pretensje – za zgodę na Jałtę, na podział Europy, na pozostawienie nas po tamtej stronie kurtyny.

(...) Jesteśmy jak człowiek po ciężkiej chorobie. Znajdowaliśmy się przez lata pod straszliwą presją totalitarnego ciśnienia i wytrzymaliśmy je. Jesteśmy nadal rekonwalescentami. Nasza gospodarka znalazła się w stanie kryzysu, z którego ją podnosimy, demokratyczne instytucje państwa są dopiero odbudowywane i przywracane życiu.

(...) Dzisiaj składamy wniosek o przyjęcie do Rady Europy. Chcemy realizować bliższą wspólnotę między członkami, aby chronić i wspierać ideały i zasady będące ich wspólnym dziedzictwem i przyczyniać się do ich postępu ekonomicznego i społecznego. Chcemy wspólnie rozwijać prawa człowieka i podstawowe wolności.

(...) W naszym kraju stanęło przed nami ogromne zadanie; odtwarzanie praw i instytucji nowoczesnej demokracji i gospodarki rynkowej po trwającej wiele dziesięcioleci przerwie. To zadanie jest połączone z równoczesną koniecznością przewycięzania wielkich trudności gospodarczych. Jest to praca nad odtworzeniem tych instytucji i praw, ale także nad

uformowaniem ich od początku, tam, gdzie wcześniej nie występowały. Bez wykonania tej pracy nasze dwa europejskie światy nie będą do siebie przystawały.

(...) Mur pomiędzy Europą wolną i Europą zniewoloną został już zburzony. Teraz trzeba zasypać rów pomiędzy Europą ubogą a Europą bogatą. Jeżeli Europa ma być wspólna, gdzie jedni nie będą zamykali drzwi przed innymi, tak głębokie różnice nie mogą trwać. Czeka nas wszystkich razem wiele pracy.

Potrzebne są nam dzisiaj nowe drogowskazy, które potrafiłyby ukierunkować wysiłki ku wspólnej, ogólnoeuropejskiej perspektywie, z której nikt nie byłby wykluczony i w której wszyscy odnaleźliby swój interes. (...)

Sądzę, że nadszedł już czas konkretyzowania idei „wspólnego domu” i „europejskiej konfederacji” lansowanych ostatnio przez wybitnych mężów stanu. Pora, by powstały instytucje obejmujące rzeczywiście całą Europę. (...)

PYTANIA DO TEKSTU:

1. W jakich okolicznościach zostało wygłoszone przemówienie? Do kogo było adresowane?
2. Dlaczego Mazowiecki uważał, że powinno nastąpić „odradzanie się Europy, która w gruncie rzeczy przestała istnieć od czasu postanowień Jałty”? Do jakich wydarzeń z Jałty odwoływał się Mazowiecki?
3. Na jakie problemy państwa polskiego wskazał Mazowiecki?
4. Dlaczego, według Mazowieckiego, Polska i inne kraje byłego bloku komunistycznego powinny rozpocząć integrację z krajami Europy Zachodniej?

<https://wiesz.pl/2016/11/21/odradzanie-sie-europy/> [dostęp: 24.09.2024]

ZAŁĄCZNIK NR 4

Najważniejsze wydarzenia na drodze Polski do przystąpienia do Sojuszu Północnoatlantyckiego

LIPIEC 1991 R.

Rozwiązano Układ Warszawski.

WRZESIEŃ 1993 R.

Prezydent Lech Wałęsa w liście wystosowanym do Sekretarza Generalnego NATO stwierdził, że członkostwo w NATO jest jednym z priorytetów polskiej polityki zagranicznej.

STYCZEŃ 1994 R.

Na szczycie w Brukseli NATO przedstawiło państwom Europy Środkowej i Wschodniej propozycje współpracy z Sojuszem w ramach programu Partnerstwo dla Pokoju.

Stwarzało to możliwość wspólnych ćwiczeń wojskowych, udziału w operacjach pokojowych i humanitarnych oraz konsultacje partnerów z NATO w razie zagrożenia ich bezpieczeństwa.

LUTY 1994 R.

Polska podpisała Dokument Ramowy Partnerstwa dla Pokoju.

LUTY 1995 R.

Izba Reprezentantów Kongresu USA przyjęła uchwałę przewidującą rozszerzenie NATO o Czechy, Polskę, Słowację i Węgry.

PAŹDZIERNIK 1996 R.

Prezydent USA Bill Clinton po raz pierwszy podał konkretną datę powiększenia NATO o kraje Europy Środkowo-Wschodniej – najpóźniej w 1999 r. (50-lecie Sojuszu).

WRZESIEŃ 1997 R.

Rozpoczęły się rozmowy akcesyjne pomiędzy NATO a Polską.

STYCZEŃ 1999 R.

Sekretarz Generalny NATO wystosował do Polski, Czech i Węgier formalne zaproszenia do przystąpienia do Traktatu Północnoatlantyckiego.

LUTY 1999 R.

Polski parlament przyjął ustawę o ratyfikacji Traktatu Północnoatlantyckiego.

12 MARCA 1999 R.

W Independence w USA Minister Spraw Zagranicznych RP, Bronisław Geremek przekazał na ręce Sekretarz Stanu USA akt przystąpienia Polski do NATO. Z tą chwilą Rzeczpospolita Polska stała się formalnie członkiem Sojuszu Północnoatlantyckiego.

ZAŁĄCZNIK NR 5

Przemówienie ministra spraw zagranicznych Bronisława Geremka w Independence w USA podczas uroczystości podpisywania dokumentów związanych z przystąpieniem Polski do NATO 12 marca 1999 r.

Pięćdziesiąt trzy lata temu w niedalekim Fulton, w stanie Missouri, Winston Churchill wygłosił swoje słynne przemówienie. Powiedział: „Od Szczecina nad Bałtykiem do Triestu nad Adriatykiem na kontynencie opadła żelazna kurtyna”. W dniu dzisiejszym z radością i dumą świętujemy koniec dwubiegunowego świata, którego symbolem była żelazna kurtyna. Przynosi to satysfakcję szczególnie tym, który przez ostatnie pół wieku tak wiele poświęcili w walce o wolność. Dla Polaków zimna wojna, która siłą wykluczyła nasz kraj z Zachodu, kończy się wraz z naszym przystąpieniem do NATO. Polska jako członek najpotężniejszego sojuszu demokratycznych narodów Europy Zachodniej i Ameryki Północnej włącza się w kluczowy proces pokonywania dawnych podziałów i przyczynia do bezpieczeństwa i stabilizacji Europy. (...)

Dzisiejsza uroczystość potwierdza, że Sojusz jest wspólnotą wartości. Przez ostatnie pięćdziesiąt lat sukces NATO został zbudowany na zasadach demokracji oraz praw i wolności obywatelskich, podzielanych przez wszystkich członków. (...)

Polska będzie dobrym i wiarygodnym sojusznikiem, na „dobre i na złe”. Jesteśmy przygotowani zarówno do korzystania z przywilejów jakie daje członkostwo, jak i ponoszenia zobowiązań, jakie członkostwo za sobą pociąga. Przyczynimy się wymiennie do wzmocnienia Paktu i do rozbudowy jego wojskowej i politycznej siły. Chcę zapewnić naszych sojuszników, że nie zabraknie nam determinacji, odwagi i wyobraźni potrzebnych do umocnienia naszych zdolności jako członka Sojuszu. (...)

To wielki dzień dla Polski, jak i dla milionów Polaków rozproszonych po wszystkich kontynentach. Polska wraca na zawsze tam, gdzie jest jej miejsce: do wolnego świata. Polska nie jest już osamotniona w obronie swojej wolności. (...)

https://monitorkonstytucyjny.eu/wp-content/uploads/2019/03/12.03.1999_przem%C3%B3wienie-ministra-B.-Geremka.pdf [dostęp: 24.09.2024]

ZAŁĄCZNIK NR 6

Najważniejsze wydarzenia na drodze Polski do przystąpienia do Unii Europejskiej 1989–2004

GRUDZIEŃ 1990 R.

Rozpoczęto oficjalne rokowania ws. stowarzyszenia między Polską a Wspólnotami Europejskimi. Rokowania zakończono podpisaniem tzw. układu europejskiego (grudzień 1991 r.).

CZERWIEC 1991 R.

Rozwiązanie Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej.

CZERWIEC 1993 R.

Kraje członkowskie Unii Europejskiej oficjalnie potwierdziły, że kraje Europy Środkowo-Wschodniej, aktualnie stowarzyszone ze Wspólnotami Europejskimi, zostaną członkami UE po spełnieniu kryteriów ekonomicznych i politycznych (tzw. kryteriów kopenhaskich).

KWIECIEŃ 1994 R.

Polska złożyła wniosek o członkostwo w UE. Rozpoczął się faktyczny proces integracji Polski z Unią Europejską.

MARZEC 1998 R.

Rozpoczęcie negocjacji o członkostwo Polski w Unii Europejskiej.

GRUDZIEŃ 2002 R.

Zakończenie negocjacji akcesyjnych przez Polskę.

CZERWIEC 2003 R.

Referendum w sprawie przystąpienia Polski do Unii Europejskiej. 77,45 % głosów na TAK, 22,55 % głosów na NIE, frekwencja 58,85%.

LIPIEC 2003 R.

Prezydent Aleksander Kwaśniewski ratyfikuje traktat dotyczący przystąpienia Rzeczypospolitej Polskiej do Unii Europejskiej.

1 MAJA 2004 R.

Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej (tzw. wielkie rozszerzenie; wraz z Polską do UE dołącza 10 krajów: Cypr, Czechy, Estonia, Litwa, Łotwa, Malta, Słowacja, Słowenia i Węgry).

ZAŁĄCZNIK NR 7

Przemówienie parlamentarne premiera Jerzego Buzka z 8 września 1999 r.

Panie Marszałku! Wysoka Izbo!

(...) Rzeczpospolita jest już członkiem Sojuszu Północnoatlantyckiego. Uzyskaliśmy realne gwarancje bezpieczeństwa. Integracja z NATO oznacza ścisłą współpracę militarną, wspólne przestrzeganie zasad bezpieczeństwa zewnętrznego i wewnętrznego.

(...) Siły państwa i bezpieczeństwa obywateli nie można dziś budować, opierając się tylko na sojuszu militarnym. Fundamentem pomyślnego rozwoju kraju jest nowoczesna gospodarka, sprawny system zabezpieczeń socjalnych i trwała obecność na wielkim europejskim rynku. (...)

(...) W polskiej debacie publicznej na temat członkostwa w organizacjach międzynarodowych szczególnie ważne miejsce zajmuje kwestia suwerenności państwa. Przyczyny tego są oczywiste dla każdego, kto choćby pobieżnie zna nasze dzieje. Chcę jednak podkreślić, że obecność w strukturach europejskich umacnia, a nie osłabia polską suwerenność. Jej gwarantem jest przecież siła państwa i zamożność jego obywateli, a nie izolacja. We współczesnym świecie – a Europa nie jest tu wyjątkiem – decyzje podejmowane przez jedno państwo wpływają na inne. (...) Musimy być obecni tam, gdzie podejmuje się kluczowe dla Europy decyzje. Znamy może lepiej niż inne narody wysoką cenę osamotnienia. Przez uczestnictwo w decyzjach i instytucjach europejskich staniemy się podmiotem, a nie przedmiotem podejmowanych decyzji.

(...) uczynimy wspólnie z procesu akcesji do Unii Europejskiej wielki narodowy cel, wokół którego skupią się wszystkie siły polityczne i jak najszersze kręgi społeczne. (...) Wysilek, jaki podejmujemy, przygotowując się do członkostwa w Unii Europejskiej, służyć będzie wszystkim Polakom, czego najlepszym przykładem jest wielki skok rozwojowy dokonany przez takie kraje jak Hiszpania i Portugalia, które przed nami weszły do Wspólnoty Europejskiej.

KATARZYNA KACZOROWSKA

WYBORY NIE DO PRZECENIENIA. JAK POLSKA WRACAŁA DO EUROPY (NAWET JEŻELI Z NIEJ NIE WYSZŁA)

Styczeń 1990 roku. W Polsce rusza tzw. plan Balcerowicza, terapia szokowa, dla jednych doprowadzająca część społeczeństwa do postępującej pauperyzacji, ale dla drugich jedyna droga prowadząca od realnego socjalizmu do gospodarki wolnorynkowej. Na razie jednak nikt chyba nie wie, co może się wydarzyć, choć 1989 rok ruszył z posad bryłę świata. W Polsce odbyły się częściowo wolne wybory, premierem został działacz do niedawna nielegalnej „Solidarności”, Tadeusz Mazowiecki, a jesienią upadł symbol podzielonej Europy – Mur Berliński i stało się jasne, że Niemcy wschodnie i zachodnie staną się jednym państwem.

Poczucie uczestnictwa w historycznej zmianie jest powszechne, tym bardziej że 19 stycznia 1990 roku do Baku, stolicy Azerbejdżanu wkraczają wojska radzieckie. Gina ludzkie, a wydarzenia tamtych dni dzisiaj w kalendarium noszą nazwę Czarne Stycznia. Ale przecież Azerbejdżan jest daleko, a Europa środkowo-wschodnia, od 1945 roku znajdująca się w uścisku Wielkiego Brata, już się nie boi. Chyba się nie boi...

27 stycznia 1990 roku w Warszawie rozpoczął się ostatni, XI Zjazd Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, przez blisko pół wieku dzierżącej ster władzy w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. To na tym zjeździe ostatni premier PRL, Mieczysław Rakowski powiedział słynne słowa „Sztandar wyprowadzić”. I to na tym zjeździe na zgłiszczach nieboszczki PZPR powołano do życia Socjaldemokrację Rzeczypospolitej Polskiej, na której czele stanął przyszły prezydent RP Aleksander Kwaśniewski. Swoistą kropką nad „i” tych intensywnych miesięcy i dni było przemówienie pierwszego premiera nowej Polski Tadeusza Mazowieckiego, które wygłosił 30 stycznia w Strasburgu przed Zgromadzeniem Parlamentarnym Rady Europy.

Mazowiecki mówił wtedy o naszym powrocie do Europy, choć przecież nigdy z niej nie wyszliśmy. Dzisiaj można właściwie stwierdzić, że jego przemówienie było prologiem, wejściem na ściśle wytyczoną drogę z jasnymi kierunkowskazami prowadzącymi do dwóch celów – wejścia Polski do Wspólnot Europejskich (Unia Europejska powstanie dopiero w 1993 r.) i przystąpienia do Paktu Północnoatlantyckiego, gwaranta bezpieczeństwa w globalnym świecie mocarstwowych interesów.

Mazowiecki wtedy w Strasburgu przekonywał, że mur pomiędzy Europą wolną i Europą zniewoloną został zburzony, przyszedł więc czas, by zasypać rów pomiędzy Europą ubogą a Europą bogatą. „Potrzebne są nam dzisiaj nowe drogowskazy, które potrafiłyby ukierunkować wysiłki ku wspólnej,

ogólnoeuropejskiej perspektywie, z której nikt nie byłby wykluczony i w której wszyscy odnaleźliby swój interes”^{*} – mówił polski premier, przyznając, że nie jest łatwo takie kierunki wytyczyć, bo muszą się one zarysować w toku zbiorowej pracy i myślenia. I jednocześnie zarysował konkretną i zarazem wizjonerską perspektywę – Europę w roku 2000. „To na pewno nie będzie jeszcze Europa swobodnej przestrzeni dla towarów, kapitałów i ludzi, ale może to być Europa o poważnie obniżonych barierach celnych i granicznych, otwarta w pełni dla młodzieży. Takie będą przecież losy naszego kontynentu, jakich wspólnie wychowamy Europejczyków. To może być Europa bogatszych niż dziś kontaktów twórców i uczonych sprzyjających przenikaniu, a więc i zbliżaniu się kultur narodowych. To nie będzie Europa wspólnego pieniądza, lecz może to być Europa zbieżnych gospodarek, bardziej niż dziś wyrównanych poziomów życia i bogatej, wielostronnej wymiany gospodarczej. Może to być też Europa zdrowej atmosfery, zdrowej wody i nie zatrutej gleby. Europa czysta ekologicznie. Nade wszystko zaś to musi być Europa zdecydowanego postępu rozbrojenia, Europa, która na cały świat oddziaływać będzie jako czynnik pokoju i współżycia międzynarodowego. Jeśli pomyśleć, znajdzie się wiele jeszcze dziedzin życia społecznego możliwych do lepszego wspólnego urządzenia w tej ostatniej dekadzie dwudziestego stulecia. Trzeba tylko rozpocząć pracę”.

Wizja przedstawiona przez Tadeusza Mazowieckiego na pewno spodobałaby się Pokoleniu Z, które urodziło się w Polsce będącej już pełnoprawnym członkiem Unii Europejskiej. I które czasy Żelaznej Kurtyny zna tylko z podręczników historii i opowieści pradziadków. Dla którego podróżowanie po Europie bez paszportu to oczywista oczywistość. I które nie jest w stanie wyobrazić sobie tego, że można było z kraju takiego jak Polska albo w ogóle nie wyjechać, albo wyjechać bez możliwości powrotu.

Cel tamtego przemówienia z 1990 roku był jasny, zwłaszcza z dzisiejszej perspektywy widać to szczególnie wyraźnie – przygotować mentalnie Europę na projekt o nazwie „rozszerzenie”, na nowe otwarcie, wyjście z bezpiecznego stanu sytości, a jednocześnie wyznaczyć kolejnym polskim rządowi kierunek, w którym powinny podążać. Dzisiaj, przy tak silnie spolaryzowanej scenie politycznej, wewnętrznej wojnie, w której nie bierze się jeńców, takie podejście do realnej przyszłości państwa wydaje się fantastyką, a jednak w latach 90. XX wieku kolejne polskie rządy konsekwentnie realizowały wyznaczony przez Mazowieckiego cel. Pod traktatem akcesyjnym 16 kwietnia 2003 roku w Atenach w imieniu Polski podpisali się ówczesny premier Leszek Miller, minister spraw zagranicznych Włodzimierz Cimoszewicz i minister ds. europejskich Danuta Hübner, a więc politycy związani z Sojuszem Lewicy Demokratycznej, spadkobiercą SdRP, czyli w gruncie rzeczy partii obciążonych dziedzictwem komunizmu, w tym jego mrocznych kart jak stalinizm i stan wojenny. A jednak nie było cienia wątpliwości, że wejście Polski do Unii Europejskiej, ten powrót do Europy, o którym mówił w 1990 roku Mazowiecki, to nie plan jednego czy drugiego obozu, ale wspólna praca wszystkich Polaków.

Dzisiaj trudno zdyskontować tamto porozumienie i jego realizację. Oczywiście tak jak dzisiaj, tak i wtedy nie brakowało krytyków UE, straszących wynarodowieniem, pozbawieniem korzeni, zamknięciem kościołów, wspólnym europejskim państwem. Paradoksalnie część z tych najgłośniejszych krytyków zasiadła w Parlamencie Europejskim, zdobywając mandaty europosłów, ale przecież na tym właśnie polega demokracja – na prawie do krytyki.

Kiedy Polska stała się w 2004 roku częścią Unii Europejskiej, od pięciu lat była już członkiem NATO – przystąpiła do Paktu razem z Czechami i Węgrami. To pierwsze rozszerzenie NATO o kraje byłe-

^{*} Pełny tekst przemówienia dostępny pod adresem <https://wiesz.pl/2016/11/21/odradzanie-sie-europy/> [dostęp: 24.09.2024] – przyp. red.

go bloku wschodniego z 1999 roku było jeszcze ostrożne, podyktowane pewną dbałością o relacje z Rosją. Ale było przełomem w rozbijaniu dawnego, zimnowojennego układu wpływów.

Warto przypomnieć, że dwa miesiące po przemówieniu Tadeusza Mazowieckiego w Strasburgu Rada Najwyższa Litewskiej Republiki Sowieckiej ogłosiła Akt Przywrócenia Państwa Litewskiego i zapowiedziała usunięcie symboli rządów sowieckich. Kreml niepodległości Litwy nie uznał. Wojska sowieckie uderzyły na Wilno w styczniu 1991 roku, pokazując całemu światu, ale przede wszystkim krajom, które chciały się wyrwać z zależności od Związku Sowieckiego, że wolności nikt za darmo nie dostanie. 11 marca 1991 roku za tę wolność własnym życiem zapłaciło w Wilnie 14 ludzi. Nie tylko Litwini zrozumieli wtedy, że ochronić kruchą niezależność i podmiotowość można tylko, zawierając sojusz z silniejszym – a więc z NATO.

Trudno dzisiaj przecenić znaczenie przystąpienia do Paktu Północnoatlantyckiego i do Unii Europejskiej, wobec których panował w Polsce polityczny konsensus akceptowany przez kolejne przychodzące po sobie rządy od prawej do lewej strony, a więc Tadeusza Mazowieckiego, Jana Krzysztofa Bieleckiego, Jana Olszewskiego, Waldemara Pawlaka, Hanny Suchockiej, Józefa Oleksego, Włodzimierza Cimoszewicza, Jerzego Buzka i Leszka Millera. Wewnętrzne wojny dotyczące zakazu aborcji, reformy administracyjnej, lustracji czy jak w przypadku Oleksego zarzutów agenturalności w gruncie rzeczy traciły impet wobec tych dwóch nadrzędnych celów. Ich siłę, ale też na swój sposób mityczne oddziaływanie najlepiej widać na przykładzie Ukrainy w 2013 roku, kiedy społeczeństwo, wbrew części klasy politycznej, w olbrzymiej większości chce wejścia do UE jak też przystąpienia do NATO i doświadcza dramatycznych skutków konfliktu z promoskiewskim rządem oraz zewnętrznej ingerencji.

Ukraiński Euromajdan z jego setką ofiar był przecież protestem przeciwko władzy prezydenta Janukowycza, wiążącego Kijów z Moskwą. A konsekwencją Majdanu było nie tylko zajęcie Donbasu i Krymu, ale też ostatecznie wybuch pełnoskalowej wojny w lutym 2022 roku. Wojny, która nie tylko Polsce, ale wszystkim krajom regionu pokazała, jak fundamentalne znaczenie ma przynależność do NATO, i skłoniła neutralną dotąd Szwecję i Finlandię do przystąpienia do Paktu.

Perspektywa wojenna nie pozostawia wątpliwości – Pakt Północnoatlantycki rzeczywiście stał się gwarantem bezpieczeństwa. Jednocześnie jednak wydarzenia ostatnich kilku lat dotkliwie pokazują, że Europa musi na nowo zdefiniować swoją tożsamość i wyznaczyć nowe cele nie tylko dla całej Wspólnoty. Każdy kraj Unii powinien spojrzeć uważnie w lustro – sukcesy radykalnej prawicy, polityczna gra strachem przed imigrantami, brak zrozumienia dla polityki energetycznej, problemy wielkie i małe urastające do niewyobrażalnych rozmiarów, dwie różne strefy walutowe, a więc strefa euro i kraje poza nią to realne, poważne wyzwania, których nie da się zbyć tak chętnie wykorzystywaną brukselską nowomową, zgodnie z którą wszyscy obywatele krajów Unii czują się równoprawnymi Europejczykami. Brexit, czy nam się to podoba, czy nie, nie spadł z nieba. Wziął się z arogancji polityków, manipulacji mediów, niezrozumienia tempa zmian, jakie przynosi współczesny świat, fałszywego przeciwstawiania sobie idyllicznej przeszłości rozumianej jako wielkość jednego państwa chaosowi kraju przejmowanego i wykorzystywanego przez obcych.

34 lata temu Tadeusz Mazowiecki w Strasburgu mówił do członków Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy, przekonując ich, że słusznie mamy w RE swoje miejsce: „Jeśli udało nam się przetrwać jako zbiorowości, zawdzięczamy to między innymi głębokiemu przywiązaniu do pewnych instytucji i do pewnych wartości należących do europejskiej normy. Zawdzięczamy to religii i Kościołowi, przywiązaniu do demokracji i pluralizmu, do praw ludzkich i do wolności obywatelskich, do idei solidarności. Nawet nie mogą praktykować tych wartości w pełni, nie mogą wcielać ich w życie

zbiorowe – ceniliśmy je, kochaliśmy je, walczyliśmy o nie – znamy je, znamy ich cenę. Znamy cenę europejskości, europejskiej normy, którą obecnie mieszkańcy Zachodu dziedziczą, nie płacąc nawet podatku spadkowego. O tej cenie możemy im przypominać. Wnosimy więc do Europy naszą wiarę w Europę”.

Dzisiaj, 34 lata po tamtym przemówieniu, z 20-letnim doświadczeniem nie tylko bycia we Wspólnocie, ale przede wszystkim realnego zmieniania dzięki niej własnego kraju – o czym tak szybko tak wielu z nas zapomniało – przyszedł jednak czas na określenie Unii Europejskiej na miarę nowych czasów. Czasów determinowanych wojną, kryzysem uchodźczym, polityką energetyczną, zmianami klimatycznymi. Czy jest tu możliwy konsensus na miarę tego, który polski rząd zaakceptował w 1990 roku, a kolejne realizowały konsekwentnie do 2003? Nie wiem, ale jeśli pojawi się w Polsce przywództwo, które obok doraźnych celów wyznaczy te strategiczne, to kto wie?

AUTORZY

KATARZYNA KACZOROWSKA

Przez prawie ćwierć wieku dziennikarka i redaktor w PolskaPress, obecnie redaktor naczelna „Głosu Uczelni”, pisma UPWr, ale też freelancerka, publikująca w „Magazynie TVN24”, „Newsweeku”, „Tygodniku Powszechnym”, aktualnie współpracuje z tygodnikiem „Polityka”. Autorka m.in. reportażu historycznego „80 milionów. Historia prawdziwa” oraz biografii Emilii Krakowskiej „Aktorzyca”.

ANDRZEJ DUSIEWICZ

Historyk, nauczyciel, redaktor-ekspert w Wydawnictwach Szkolnych i Pedagogicznych. Autor publikacji, scenariuszy lekcji i warsztatów o tematyce historycznej i dydaktycznej. Publikował m.in. w „Mówią Wieki”, „Rzeczpospolitej”, „Wiadomościach Historycznych” oraz na portalu Onet.pl. W latach 2011–2024 kierował we WSiP pracami w polsko-niemieckim projekcie podręcznika do nauki historii „Europa. Nasza historia”.

TOMASZ SKONIECZNY

Dr, historyk, edukator, zastępca kierownika Akademii Europejskiej Fundacji „Krzyżowa” dla Porozumienia Europejskiego. W Krzyżowej odpowiada za koordynację działań popularyzujących wiedzę historyczną, projektów eksperckich oraz z zakresu edukacji historycznej i obywatelskiej. Prowadzi wykłady i warsztaty dla nauczycieli oraz młodzieży szkolnej. Autor i redaktor publikacji, scenariuszy lekcji, warsztatów oraz wystaw.